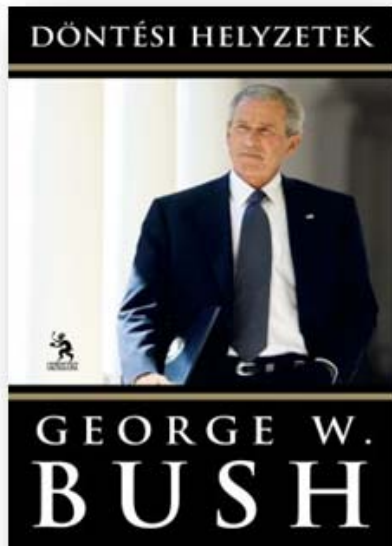

Paár Ádám

Nehéz döntések

A politika George W. Bush szemével

Kevés személyiség nyomta rá a bélyegét a világ arculatára olyan mértékben, mint George W. Bush. Valószínűleg még sokáig elhúzódik a vita arról, hogy Bush elnöksége milyen szerepet tölt be az amerikai történelemben, annyi azonban bizonyos, hogy az amerikai társadalomnak és a világnak még hosszú ideig együtt kell élnie a Bush-korszak külpolitikai örökségével: a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemmel, az afganisztáni és az iraki háború humanitárius, biztonságpolitikai, pénzügyi és gazdasági

következményeivel, és az Egyesült Államok megingott tekintélyével a Közel-Keleten.

Elnöksége alatt háborús uszítónak, fundamentalistának nevezték, volt olyan külföldi politikus, aki Hitlerhez hasonlította, sőt néhányan még a szellemi képességeit is megkérdőjelezték. Külpolitikáját úgy értékelték – és értékelik –, mint kudarcok halmazát. Mindeközben az Afrikában tizenötmilliárd dolláros fedezettel elindított AIDS-ellenes program vagy a mexikói kábítószer-ellenes kampány valahogyan elsikkadt a nemzetközi sajtóban. Míg odahaza nem történt előrelépés a jövedelmi különbségek csökkentése terén, sőt visszalépés történt a Clinton-éra napirendjéhez képest, addig Bush komolyan vette, hogy az Egyesült Államoknak, a világ egyetlen szuperhatalmának küldetése van a harmadik világ megsegítésében.

Külpolitikájának ezt a pozitív oldalát azonban elhomályosították olyan tények, mint az agresszív „Bush-doktrína”, az iraki háború, az Abu Ghraib börtönben történt fogolykínzások és a nemzetközi közösséget „Geszler-kalapként” provokáló guantanamoi fogolytábor létezése.

A Bush-korszak belpolitikai örökségéhez tartoztak olyan jelenségek, mint a hazafias törvény, a leggazdagabbaknak kedvező adócsökkentés, a jövedelmi olló szélesedése a társadalom felső és alsó rétegei között, az oktatási rendszer alulfinanszírozottsága, és az iskolák, tanárok feletti kontroll növelése. De Bush örökségéhez tartozik a ciklus végén a bankszektor megsegítésére szánt 700 milliárd dolláros mentőcsomag is (amelyik aktivizálta a jobboldali libertariánusokat, és életre segítette a Republikánus Párt vezetését is plebejus jelszavakkal támadó Tea Party mozgalmat). Tehát Bush ellentmondásos örökséget hagyott utódjára, Barack Obamára, akinek mind bel-, mind külföldön a „tűzoltó” szerepe jutott. Ezért is várta mindenki, hogy Bush mikor jelentkezik emlékirattal, amelyik választ adhat számos kérdésre.

A motiváció és a példakép

Az Egyesült Államok 43. elnöke a *Decision Points* (Döntési helyzetek) című, 2010-ben megjelent memoárjával maga is hozzá kívánt járulni személyének és elnöki tevékenységének utólagos értékeléséhez. A hivatalukból távozó elnökök hagyományosan reflektálnak a tevékenységükre – ellentétben a magyar állam- és kormányfőkkel. A politikusi memoárírást sok tényező inspirálhatja (az állampolgári szocializáció segítése, az önigazolás vagy a példamutatás szándéka), de Bush esetében ehhez még hozzájárult a politikáját övező bel- és külföldi ellenszenv. Bush nyilván maga is érzekelte, hogy reflektálnia kell személyének és kormányzatának ellentmondásos – vagyis inkább nagyon is egységes – megítélésére. Bár könyvében másként interpretálja a motivációt.

A 43. elnököt, aki a Fehér Házból való távozását követően visszavonult a nyílt politizálástól, és a dallasi metodista egyetemen alapított, róla elnevezett elnöki központot vezeti, saját szavai szerint több, általa meg nem nevezett történész is biztatta önéletrajzának megírására.

Az ex-elnök – saját bevallása szerint – a közvetlen inspirációt Ulysses S. Grant memoárjából merítette. Nem véletlen, hogy könyvében Grant példájára hivatkozik, hiszen a polgárháború északi hőse, Lincoln tábornoka, az Egyesült Államok 18. elnöke éppolyan népszerűtlen, félreismert, a politikai elit és a sajtó megvetése által sújtott emberként hagyta el a Fehér Házat, mint Bush – bár az okok természetesen mások voltak. Mellesleg árulkodó az a tény is, hogy a két háborút megindító, militaristának nevezett, sokszor „lefaszított” Bush egy háborús győztes emlékiratát tekinti mintának (és ebből a szempontból a szintén félreismert, és szintén rehabilitált Nixon eleve nem is jöhetett szóba hivatkozható példaképként). Ebből is világossá válik, hogy Bush egyáltalán nem bánta meg az iraki beavatkozást, amelynek szükségességéről ma is meg van győződve.

Bush mindenkinél nagyobb mértékben járult hozzá a világpolitika alakulásához, ezért fontos, hogy megértsük, hogyan látja a saját szerepét és kormányának a tevékenységét, hogyan választotta ki a munkatársait, és hogyan ítéli meg a politika és a vallás viszonyát.

Vonzások és választások: a munkatársak

A szerző már a könyv címében is jelzi, hogy nem áll szándékában teljes önéletrajzot írni. Ennek megfelelően nem az egész élettörténet, hanem a politikai tevékenység áll a könyv középpontjában. Bush maga is tisztában van vele, hogy a munkatársainak a kiválogatása – különösen a neokonzervatív prominensek előtérbe nyomulása miatt – hozzájárult a népszerűtlenné váláshoz.

A mai napig tartja magát a vélekedés, hogy Bush kezdettől fogva hasznos eszközként szolgált az Egyesült Államok világhatalmi szerepét újragondoló, a korlátozott multilateralizmus ideáját képviselő, és belföldön kulturális „ellenforradalmat” megvalósítani szándékozó neokonzervatívok kezében. Ez azonban csak féligazság.

Bush a hivatalba lépése időpontjában az „együttérző konzervativizmus” képviselőjeként definiálta magát, majd a pragmatista indulást követően, a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, valamint a 2004-es újraválasztás után a neokonzervatívok kül- és biztonságpolitikai, illetve társadalompolitikai elvei mentén tevékenykedett, hogy aztán a második ciklus végén – a pénzügyi mentőcsomag révén – visszakanyarodjon elnökségének pragmatista kezdeteihez. A neokonzervatív befolyás tehát nem volt kezdettől jelen az elnök belpolitikai tevékenységében – külpolitikai tevékenységében még kevésbé, hiszen 2001. szeptember 11-e előtt Bushnak nem is volt külpolitikája. Az események menet közben alakították az elnök politikai irányvonalát. Bush érzékelteti memoárjában, hogy a „menetrend” kialakítása terén a közvélemény, különösen a média túldimenzionálta az elnök munkatársainak a szerepét.

Bush szükségét érezte annak, hogy utólag érveljen személyi döntései mellett, hiszen éppen a személyi politikáját érte a legtöbb támadás. Könyvében hangsúlyozza, hogy az adott pozíciókra kiválasztandó jelöltek körét szélesen húzta meg. Nevek említése nélkül leszögezi, hogy a személyi döntései nem voltak mindig helyesek, és olykor alkalmatlan ember mellett döntött, más esetben pedig csak lassan szánta rá magát a változtatásra. Természetesen Bush támaszkodhatott édesapjának a tapasztalataira és a kapcsolati hálójára. Az elnök legfontosabb munkatársa az alelnök. Bush elnökjelöltként határozott, a kihívásoktól vissza nem rettenő alelnökjelöltet keresett.

Maga is elismeri, hogy ebben a kérdésben az édesapja tapasztalatai mellett az 1972-es választás demokrata párti jelöltjének, George S. McGovernnek a példája is befolyásolta: McGovern olyan alelnökjelöltet választott maga mellé, aki hajlamos volt az idegösszeroppanásra, és gyógykezelésre szorult. Bushra – saját szavai szerint – ez a példa mély hatást gyakorolt, és ezért olyan személyt keresett, aki képes vállalni az ország kormányzásának a terhét.

A jelöltek kiválogatása szempontjainak bemutatásával érzékelteti, hogy milyen képességekkel kell rendelkeznie egy alelnöknek. Természetesen elsődleges fontosságú a lojalitás és a megbízhatóság. Az alelnöknek – éppúgy, mint „főnökének” – rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy embereket irányítson, és könnyen elnyerje az alárendeltek bizalmát. Emellett az alelnöknek olyan személyiségnek kell lennie, hogy elfogadható legyen mindkét nagy párt számára.

Bármilyen élesek is a konfliktusok a két nagy párt között, az elnök és az alelnök is – szükségszerűen – csak középutas politikus lehet. Szélsőségesen megosztó személyiség kezébe nem kerülhet a világ egyetlen superhatalmának az irányítása. A „középutas” jelleg természetesen nem csupán elvi és retorikai értelemben, hanem a gazdasági, kulturális és morális szempontból is értendő. Bush ezért tartotta ideális jelöltnek Tom Ridge-t: ő ugyan támogatta az abortuszt, ezért a morális kérdésekben hajthatatlan konzervatívabb republikánusokat taszíthatta, viszont képes volt egyesíteni a két párt centrumába tartozó politikusokat.

Végül Dick Cheney mellett tette le a voksát. Mellette szólt az évtizedes politikai rutin, a washingtoni környezet ismerete – amelyben az ifjabb Bush nem mozgott otthonosan –, a védelmi miniszteri múlt (éppen az idősebb Bush kormányában). Bush stábjában komoly kifogások merültek fel Cheney személyével kapcsolatban. Felrótták neki, hogy túlzottan konzervatív, és taszítja nemcsak a demokrata párti szavazókat, hanem a pragmatista felfogású republikánusokat is.

Karl Rove, a kampánystáb vezetője helytelenítette a választást. Érvként felmerült, hogy Cheney az idősebb Bush adminisztrációjában való működés révén túl közel áll a Bush-famíliához. Maga Bush is elismeri, hogy apjával egyeztetett Cheney jelöléséről, és természetesen az idősebb Bush helyezte a választást.

Bush nem véletlenül vette számba azokat a szempontokat, amelyek mentén Cheney mellett döntött, hiszen sokszor tartották az alelnököt az ifjabb Bush „rossz szellemének”, és azt sugallták, hogy valójában ő a Fehér Ház ura. Bush hangsúlyozza, hogy hosszas megfontolás, alapos mérlegelés után választotta ki az alelnökjelöltet, és választottja mindvégig lojális munkatársként tevékenykedett az ország irányításában. Cheney-nek magának is voltak aggályai az alelnöki szereppel kapcsolatban. Az a tény, hogy már az idősebb Bush számára is hűséges munkatársként bizonyult, azonban többet nyomott a latban. Ami a konzervatív alapállásból fakadó nehézségeket illet, e tekintetben a jóslatok beigazolódtak. Bush azonban utólag úgy látta, hogy Cheney merev abortuszellenessége és gazdaságpolitikai konzervativizmusa megerősítette a Republikánus Párt kohézióját.

Cheney mellett Donald Rumsfeldet, a neokonzervatív védelmi minisztert tekintették az elnök másik „rossz szellemének”, sokan egyenesen őt tekintették az iraki háború megtervezőjének. Volt egy olyan pont, amikor Bush olcsó népszerűséget szerezhetett volna, ha feláldozza széles körben bírált védelmi miniszterét: az Abu Ghraib börtönben történt fogolykínzások napvilágra kerülése jelentette ezt a pontot. Rumsfeld benyújtotta a lemondását, de az elnök ezt nem fogadta el. Bush utólag azzal magyarázza döntését, hogy nem akadt megfelelőbb jelölt Rumsfeld helyére. Egyébként a könyv lapjain igyekszik tisztázni a Rumsfeld jellemével kapcsolatos ellentmondásokat.

Érezhető, hogy Bush utólag sem elégedett a külügyminiszter, Colin Powell tevékenységével. A volt vezérkari főnök számos esetben összeütközésbe került a védelmi miniszterrel, és ez rendkívül elkésértette Powellt. Bush – ahogyan maga írja – úgy érezte, hogy Powell külügyminiszterként nem azonosult teljes mértékben a politikájával. A bizalomhiány miatt a szakítás elkerülhetlenné vált, és Powell maga nyújtotta be a lemondását. Bush ezt kizárólag Powell érzékenységének, és annak a kudarcnak tudja be, hogy nem sikerült Irakban megtalálni a tömegpusztító fegyvereket. Amilyen rokonszenvesen ír Cheney-ről – aki korábban az idősebb Bush stábjához tartozott -, valamint a „terrorizmus elleni küzdelmet” propagáló Rumsfeldről és Condoleezza Rice-ról, olyan kevés megértés tükröződik a lapokon a külpolitikai vonalvezetést tekintve mérsékeltebb Powell iránt.

Biblia a Fehér Házban

A Bush-adminisztrációt gyakran támadták az elnök által alkalmazott vallásos retorika miatt. Bush talán ennek következtében is fontosnak érezte, hogy reflektáljon saját vallásosságára. Könyvében határozottan leszögezi, hogy távol áll tőle a fanatizmus vagy a hittérítés, és soha nem állt szándékában az állam és az egyház közötti határvonal megszüntetése. Ugyanakkor elnökként fontosnak tekintette, hogy a vallási alapú, hangsúlyozottan nem térítő, hanem karitatív tevékenységet végző szervezetek kiemelt kormányzati támogatást élvezzenek.

Miközben Bush a mai napig elveti az európai típusú jóléti állam ideáját, magát szociális kérdésekre érzékeny konzervatívként, „együttérző konzervatívként” identifikálja. Szociális érzékenységének bizonyítékeként – többek között – utal arra, hogy elnöksége alatt elősegítette, illetve megkönnyítette a vallási szervezetek karitatív munkájának a körülményeit (mindehhez hozzá kell tenni, hogy az „evangéliumi keresztény” vallási szervezetek a 2004-es kampány során kellően meg is hálálták a segítséget).

A könyvön – mintegy vitatkozva a baloldali (amerikai környezetben: liberális) kritikákkal – végighúzódik a gondolat, hogy az „önsegítés”, a szubszidiaritás formái – köztük a vallási szervezetek kezdeményezései – hatékonyabban képesek megoldani az állampolgárok problémáit, mint a szövetségi kormányzat.

Bush konzervatívként hisz abban, hogy a hagyományok tisztelete teremti meg a közösség kohézióját. Ezzel indokolja, hogy nem volt hajlandó engedni az úgynevezett morális kérdésekben – amelyek amúgy is olyan kényesek, hogy a határozott elmozdulás bármelyik irányba ellene fordította volna pártjának liberális vagy konzervatív szárnyát. Az abortusz, az őssejt-kutatás és az eutanázia kérdése olyan bonyolult, hogy az elnökök nem tehetnek mást, minthogy az „egy lépés balra, egy lépés jobbra” taktikával egyensúlyozzanak pártjuk pragmatista, liberális és konzervatív szárnyai, illetve a pártok mögött álló támogató szervezetek között. Bush örökül kapta elődeitől ezeket a kérdéseket, és – hozzájuk hasonlóan – nem tudott végleges döntést hozni. Bush mélyen hívő kereszténynek vallja magát, de ha ettől a tényről eltekintünk, akkor sem sérthette meg az amerikai társadalom vallásos részének az érzékenységét.

Az őssejt-kutatás korlátozását, a magzati élet védelmét úgy interpretálták, mint Bush konzervativizmusának a bizonyítékát, holott az Egyesült Államokban – amelyik vallásosabb, mint Európa – ez a legvilágosabb pragmatizmus jele volt. Bush cáfolja, hogy kulturális háborúra törekedett volna, de ahhoz ragaszkodott, hogy a kormányzat őrködjön az élet szentsége felett – ez magyarázza elutasító álláspontját az abortusz kérdésében. Az őssejt-kutatás korlátozását azzal indokolja, hogy elejét akarta venni a tudományos eredmények visszaélésekre való felhasználásának.

Bush cáfolja, hogy a hit harcosa lett volna, inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy elnökként megfontoltan képviselte a különböző álláspontokat, és nem akarta kitenni a háborúzó, önmagával a „terrorizmus elleni küzdelem” miatt meghasonlott országot a marcangoló kultúrharcnak.

Egy amerikai konzervatív portréja

Bush óvatosan fogalmaz elnöksége mérlegével kapcsolatban. Maga is tisztában van azzal, hogy az értékelés nehéz feladat, és ezt a feladatot nem is kívánja „elorozni” a történészekről. Mindenesetre könyve zárószavában visszatér ahhoz a gondolathoz, hogy egykor Nixon és Reagan elnököt a legrosszabb elnökök között tartották számon – ma pedig azok is elismerik az eredményeiket, akik egykor támadták őket. Bush a két republikánus elnök megítéléséből merít erőt, hogy egykor a sikeres elnökök között fogják számon tartani.

Bár még hiányzik a távlat Bush tevékenységének megítéléséhez, az megállapítható, hogy csekély az esélye annak, hogy a sikeres elnökök között szerepeljen. Bush memoárja azonban közelebb viheti az olvasót a döntések hátterének megértéséhez, akár az iraki és az afganisztáni háborúról, akár a Katrina hurrán következményeinek enyhítéséről vagy a pénzügyi válság kezeléséről van szó. A magyar olvasók megismerhetik egy amerikai konzervatív politikus gondolkodásmódját, értékeit és dilemmáit – és egyúttal szembesíthetik véleményét, értékrendjét a magyarországi állapotokkal.